KICHIK VA O'RTA BIZNES SUBYEKTLARINI MOLIYALASHTIRISH MANBALARINI DIVERSIFIKATSIYA QILISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGI

Feruza Ismatullayeva
"Ipak yo'li" xalqaro turizm va madaniy meros universiteti,
mustaqil tadqiqotchi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23259094

Annotatsiya: Mazkur tezisda kichik va o'rta biznes subyektlarini moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilishning iqtisodiy samaradorligi tadqiq etilgan. Zamonaviy iqtisodiyotda kichik va o'rta biznes subyektlari iqtisodiy o'sishni ta'minlash, yangi ish o'rinlarini yaratish, raqobat muhitini shakllantirish va innovatsion faoliyatni rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq ushbu subyektlarning barqaror rivojlanishiga moliyaviy resurslarning cheklanganligi, bank kreditlaridan foydalanishdagi qiyinchiliklar va muqobil moliyalashtirish vositalarining yetarli darajada rivojlanmaganligi ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotda kichik va o'rta biznesni moliyalashtirishning asosiy manbalari, ularning afzallik va kamchiliklari hamda moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilishning korxona moliyaviy barqarorligiga ta'siri tahlil qilingan. Shuningdek, O'zbekistonda kichik va o'rta biznes subyektlarining moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: kichik va o'rta biznes, moliyalashtirish, moliyaviy resurslar, bank krediti, investitsiya, lizing, moliyaviy barqarorlik, diversifikatsiya, tadbirkorlik, moliyaviy boshqaruv.

Bugungi kunda kichik va o'rta biznes mamlakat iqtisodiyotining eng faol va moslashuvchan segmentlaridan biri hisoblanadi. Mazkur sektor iqtisodiy faollikni oshirish, aholining bandligini ta'minlash, yangi mahsulot va xizmatlarni joriy etish hamda hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Kichik va o'rta biznes subyektlarining iqtisodiy faoliyatini kengaytirishi esa bevosita ularning yetarli va barqaror moliyaviy resurslarga ega bo'lishiga bog'liq.

Korxonaning rivojlanishi uchun zarur bo'lgan moliyaviy resurslar turli manbalardan shakllanishi mumkin. Ular qatoriga korxonaning o'z mablag'lari, bank kreditlari, investitsiyalar, lizing, grantlar, venchur kapital va boshqa muqobil moliyalashtirish vositalari kiradi. Biroq amaliyotda kichik va o'rta biznes subyektlari ko'pincha bitta yoki ikkita moliyalashtirish manbasiga yuqori darajada bog'lanib qoladi.Ayniqsa, bank kreditlariga haddan tashqari tayanish korxonaning moliyaviy xavfini oshirishi mumkin. Foiz stavkalarining o'zgarishi, kredit muddatining cheklanganligi, garov ta'minotiga bo'lgan talablar va qarz yukining oshishi tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.Shu sababli kichik va o'rta biznes subyektlari uchun moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish, ya'ni turli xil moliyaviy manbalardan oqilona foydalanish muhim strategik yo'nalish hisoblanadi.

Moliyalashtirish manbalarining diversifikatsiya darajasini baholashda korxonaning jami moliyaviy resurslari tarkibidagi har bir manbaning ulushini aniqlash muhimdir. Masalan, korxonaning jami moliyaviy resurslarida bank krediti ulushining haddan tashqari yuqori bo'lishi moliyaviy risklarning ortishiga olib kelishi mumkin.Shu bilan birga, moliyalashtirish manbalarining diversifikatsiyasi korxonaning barcha mablag'larni teng miqdorda jalb qilishi kerakligini anglatmaydi. Asosiy maqsad

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

moliyalashtirish tarkibini korxonaning faoliyat sohasi, moliyaviy imkoniyatlari va rivojlanish strategiyasiga mos ravishda shakllantirishdan iborat.

Kichik va o'rta biznesni moliyalashtirish manbalari.

Kichik va o'rta biznes subyektlarini moliyalashtirish manbalarini shartli ravishda ikki guruhga ajratish mumkin: ichki va tashqi moliyaviy manbalar.

1. Ichki manbalarga korxonaning sof foydasi, amortizatsiya ajratmalari, ta'sischilar mablag'lari va faoliyat natijasida shakllangan boshqa mablag'lar kiradi. Ichki moliyalashtirishning asosiy afzalligi korxonaning tashqi moliyaviy tashkilotlarga bo'lgan qaramligini kamaytirishidir. Biroq kichik biznes subyektlarida daromad va foyda hajmi nisbatan cheklangan bo'lishi mumkin. Shu sababli faqat ichki mablag'lar hisobidan korxonani kengaytirish, yangi texnologiyalarni joriy etish yoki katta investitsion loyihalarni amalga oshirish har doim ham mumkin emas.

2.Tashqi moliyalashtirish manbalari esa kengroq imkoniyatlarni yaratadi. Bank kreditlari kichik va o'rta biznes uchun eng keng tarqalgan moliyalashtirish vositalaridan biri hisoblanadi.

Kredit mablag'lari aylanma mablag'larni to'ldirish, asosiy vositalarni xarid qilish, ishlab chiqarishni kengaytirish va investitsion loyihalarni moliyalashtirish uchun ishlatilishi mumkin. Shu bilan birga, kredit mablag'laridan foydalanish korxona uchun qo'shimcha moliyaviy majburiyatlarni yuzaga keltiradi. Kredit bo'yicha foiz to'lovlari va asosiy qarzni qaytarish majburiyati korxonaning pul oqimlariga ta'sir ko'rsatadi.

Lizing ham kichik va o'rta biznes uchun muhim muqobil moliyalashtirish vositasidir. Ayniqsa, ishlab chiqarish uskunalari, transport vositalari va boshqa asosiy vositalarni xarid qilishda lizingdan foydalanish katta boshlang'ich mablag' talabini kamaytirishi mumkin.

Bundan tashqari, investitsiya fondlari, xususiy investorlar, venchur kapital, grantlar va zamonaviy raqamli moliyalashtirish platformalari ham istiqbolli manbalar sifatida qaralmoqda.

Moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilishning ahamiyati.

Moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilishning asosiy maqsadi korxonaning bitta moliyaviy manbaga haddan tashqari bog'lanib qolishining oldini olishdir.Masalan, korxona faoliyatini faqat bank krediti hisobidan moliyalashtirsa, kredit shartlarining o'zgarishi yoki foiz xarajatlarining oshishi uning moliyaviy holatiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Agar korxona bir vaqtning o'zida o'z mablag'lari, bank krediti, lizing va investitsiya mablag'laridan oqilona foydalansa, moliyaviy xavflarni nisbatan kamaytirish imkoniyati paydo bo'ladi. Diversifikatsiya korxonaning moliyaviy barqarorligini oshirish bilan birga, investitsion imkoniyatlarini ham kengaytirishi mumkin. Turli moliyaviy manbalarning mavjudligi korxonaga rivojlanish uchun eng maqbul va arzon moliyalashtirish variantini tanlash imkonini beradi. Bunda moliyalashtirish manbalarini tanlashda ularning qiymati, muddati, risk darajasi, qaytarish shartlari va korxonaning pul oqimlariga ta'siri hisobga olinishi kerak. O'zbekistonda kichik va o'rta biznesni rivojlantirish iqtisodiy siyosatning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur sohada moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish tadbirkorlik faolligini oshirish uchun muhim omil hisoblanadi.

Kichik va o'rta biznes subyektlarini moliyalashtirishda bank kreditlari bilan bir qatorda lizing, investitsiya, kafillik mexanizmlari, davlat dasturlari va raqamli moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini rivojlantirish maqsadga muvofiq. Ayniqsa, kichik biznes subyektlarining garov ta'minoti bilan bog'liq muammolarini kamaytirish uchun kredit kafolatlari tizimini takomillashtirish muhimdir. Bunday mexanizm banklar uchun kredit risklarini kamaytirib, tadbirkorlar uchun moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatini kengaytirishi mumkin.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Shuningdek, tadbirkorlarning moliyaviy savodxonligini oshirish ham muhim yo‘nalishlardan biridir. Tadbirkor kreditning real qiymati, foiz stavkasi, pul oqimi, qarz yuklamasi va investitsiyalarning qaytish muddatini to‘g‘ri baholay olishi kerak.

Muammolar va takliflar. Kichik va o‘rta biznes subyektlarini moliyalashtirish jarayonida bir qator muammolar mavjud. Jumladan:

-moliyaviy resurslarning cheklanganligi;
-kredit olish uchun garov talablarining mavjudligi;
-ayrim korxonalarda moliyaviy hisobotlarning yetarli darajada shaffof emasligi;
-moliyaviy savodxonlikning pastligi;
-muqobil moliyalashtirish vositalaridan foydalanish darajasining yetarli emasligi;
-uzoq muddatli investitsion moliyalashtirish imkoniyatlarining cheklanganligi.

Mazkur muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin.

Birinchidan, kichik va o‘rta biznes subyektlari uchun muqobil moliyalashtirish vositalarini rivojlantirish lozim.

Ikkinchidan, lizing va investitsion moliyalashtirish mexanizmlaridan foydalanishni kengaytirish zarur.

Uchinchidan, kichik biznes subyektlarining kredit olish imkoniyatlarini oshirish maqsadida kredit kafolatlari mexanizmini rivojlantirish maqsadga muvofiq.

To‘rtinchidan, korxonalarda moliyaviy rejalashtirish va pul oqimlarini boshqarish tizimini takomillashtirish kerak.

Beshinchidan, raqamli moliyaviy xizmatlardan foydalanishni kengaytirish orqali moliyalashtirish jarayonlarini tezlashtirish va soddalashtirish mumkin.

Oltinchidan, tadbirkorlarning moliyaviy savodxonligini oshirishga qaratilgan amaliy o‘quv dasturlarini kengaytirish zarur.

Xulosa.

Kichik va o‘rta biznes subyektlarining barqaror rivojlanishida moliyaviy resurslarning mavjudligi va ulardan samarali foydalanish muhim ahamiyatga ega. Biroq faqat moliyaviy resurslar hajmini oshirishning o‘zi yetarli emas. Korxonaning moliyaviy barqarorligi moliyalashtirish manbalarining tarkibi, ularning qiymati, muddatlari va risk darajasiga ham bog‘liq. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, moliyalashtirish manbalarini diversifikatsiya qilish kichik va o‘rta biznes subyektlarining moliyaviy xavflarini kamaytirish, investitsion imkoniyatlarini kengaytirish va uzoq muddatli barqarorligini ta’minlashning muhim vositalaridan biridir. Shu sababli kichik va o‘rta biznes subyektlari o‘z mablag‘lari bilan bir qatorda bank kreditlari, lizing, investitsiyalar, grantlar va boshqa zamonaviy moliyaviy instrumentlardan kompleks foydalanish strategiyasini ishlab chiqishi maqsadga muvofiq.

Kelgusida kichik va o‘rta biznesni moliyalashtirish tizimini raqamlashtirish, muqobil moliyaviy instrumentlarni rivojlantirish va kredit risklarini kamaytirishga qaratilgan mexanizmlarni takomillashtirish ushbu sektorning iqtisodiy samaradorligi va raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., Maksimovic, V. Financing patterns around the world: Are small firms different? Journal of Financial Economics, 2008.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

2. Berger, A. N., Udell, G. F. A more complete conceptual framework for SME finance. Journal of Banking & Finance, 2006.
3. OECD. Financing SMEs and Entrepreneurs: An OECD Scoreboard. OECD Publishing.
4. World Bank. Small and Medium Enterprises (SME) Finance.
5. International Finance Corporation (IFC). SME Finance.
6. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. Kichik tadbirkorlik va tadbirkorlik faoliyatiga oid statistik ma’lumotlar.
7. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Bank tizimi va kreditlash bo‘yicha statistik ma’lumotlar.
8. O‘zbekiston Respublikasida kichik va o‘rta biznesni rivojlantirish va qo‘llab-quvvatlashga oid normativ-huquqiy hujjatlar.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.